

IZ STARIH FOTOGRAFSKIH ALBUMOV

ALBUM LETALCA JANKA VERTINA
(1897—1983)

MIRKO KAMBIČ

Vojni in povojni spomini je naslov albuma fotografij, ki ga je hranil Janko Vertin za spomin na prvo svetovno vojno. Prav ta album me je že leta 1976 zvalil, da sem obiskal prijaznega moža v njegovem stanovanju na Župančičevi 10 v Ljubljani, Pozneje sem bil njegov gost dvakrat v letu 1980 in nazadnje še enkrat leta 1982. Dne 17. januarja 1983 se je Janko Vertin za vedno poslovil od nas, njegovo ime pa je za trajno zapisano, skupaj z nekaj jedrnatimi podatki, v zadnjem zvezku Slovenskega biografskega leksikona, ki datuma njegovega slovesa ni več utegnil zapisati. Zgoščeni biografski podatki v leksikonu ne morejo nikoli posredovati tiste širine in toplote, ki jo spoznamo ob neposrednem stiku s človekom, katerega je vodilo dolgo življenje skozi neštete nevarnosti, doživetja in globoka človeška priznanja.

Le nekaj malega bom omenil od vsega, kar mi je živo in zanimivo pripovedoval Janko Vertin o svojih dogodivščinah v prvi svetovni vojni in še tu se bom omejil predvsem

Janko Vertin kot mobiliziranec (1915)

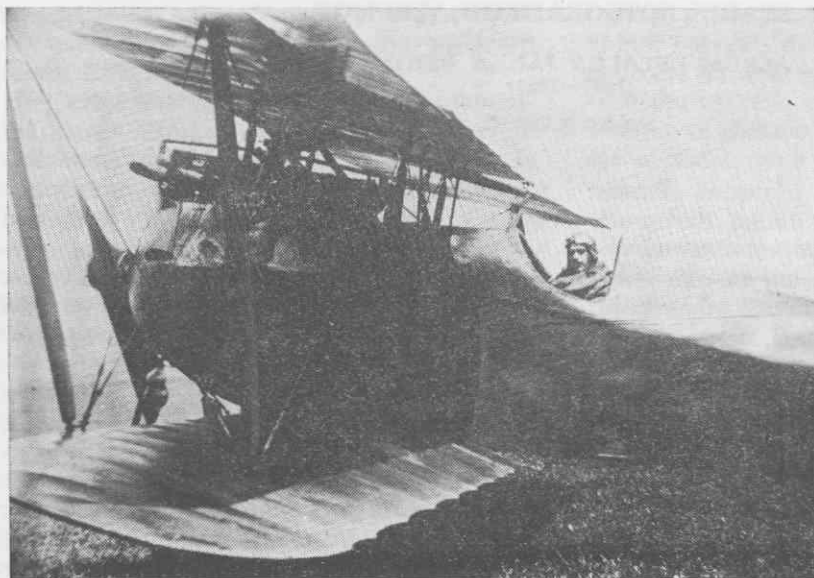
na slikovno gradivo, obseženo v navedenem albumu. V njem so posnetki, ki jih je naredil Vertin sam kot vojni letalec in fotograf v letih 1917—1918, pa tudi v letih po koncu vojne. Nekaj slik je iz rok drugih fotografov in jih je ohranil Vertin kot spomin na znance in dogodke. Album v formatu 32 × 45 cm je vezan v vinsko rdeče platnice, vtisnjeno ime »Janko Vertin« pa je nekdo spraskal, da bi ga odstranil. »To so naredili neki strokovnjaki«, ki sem jim posodil po letu 1945 album za ogled in preslikave,« je z razočaranim nasmeškom povedal Vertin. In dodal je še: »Komaj da sem dobil album nazaj, uničili pa so tudi mnogo vojnih eksponatov, ki sem jih v mnogih letih nabral kot spomin na nekdanje čase.« Sicer pa SBL omenja, da je zbral Vertin do konca druge svetovne vojne ok. 30.000 muzealij, ki so prešle v zbirko Muzeja NOB v Ljubljani.

Fotografije v Vertinovem albumu so večinoma formata 7 × 10,5 cm in 11,5 × 16,5 cm.² Letalski posnetki naselij in pokrajin imajo nekaj podatkov na sami sliki. Nekaj motivov vsebuje letala, letalce, orožje, naprave za fotografiranje, nekaj prizorov je dokumentarno tragičnih: razbita letala in mrtvi letalci. Med kraji srečamo Benetke, Chioggio, Koper, Beano, Bolzano, Casarso, St. Vito, mostove na Piavi, Cormons, Podgoro, Solkan s porušenim mostom, Sveto goro itd. Na eni od fotografij je Vertin kot mlad vojak ob mobilizaciji pred opečnatim zidom neke zgradbe. Te značilne poteze prijaznega obraza je ohranil Vertin do pozne starosti.

»Sprva sem bil topniški opazovalec na Sveti gori. Ofenzive so bile hude, toda v času med eno in drugo je bilo mirno, hodili smo celo v kavarno v Gorico,« je dejal Vertin. »Naša artilerija je bila na Banjščici, moje mesto opazovalca je bilo prav pod stopnicami cerkve na Sveti gori, opazoval sem solkansko in goriško stran, povezan sem bil s poljskim telefonom, streljali smo na teren med Mirnskimi gradom in Sočo...«

Potem je Vertin leta 1917 postal letalec. Dne 9. septembra 1917 je poletel nad Koper in ga slikal iz zraka. To je njegov posnetek. Nekočliko neoster je, vendar zelo zanimiv, če ga primerjamo s sedanjim videzom Kopra. Dragocen dokument!

»Kako ste takrat slikali z letala!« sem vprašal radovedno.

Janko Vertin kot letalec
na soški fronti (1917–1918)

»Kot pilot nisem imel neposrednega stika s kamero. Vse so uredili fotografi laboranti na letališču. Kamera je bila pod letalom, ob strani letala je bil montiran vizir, imenovan sotoskop, kot nekakšna steklenica. S sedeža sem gledal v mali ekran, prožil pa sem kamero s potegom petelina ali ročke. Gorišnice so bile od 50 do 120 cm. Ko sem pristal, so laboranti sneli kamero, plošče razvili in napisali podatke: letalo, datum, številka posnetka pa tudi višino in gorišnico.

Ste imeli kaj dogodivščin, napetih živcev in nevarnih trenutkov!«

Vertin se je nasmehnil in pripovedoval:

»Bal se nisem nikoli in bil sem samozavesten. Imeli pa smo kot vojni letalci revno opremo v kabini: višinomer, brzinomer, zaganjač za motor, merilec stanja bencina. Bombe smo odmetavali kar z roko. Glejte tole sliko lepe italijanske pokrajine pod mojim letalom. Tisti beli oblaček spodaj je strel iz topa, ki me je obstreljeval, beli oblaček v zraku je ena od eksplozij, pokalo je daleč od mene. Nekoč sem bil v nevarnosti pred nekim Angležem, ki je imel boljše letalo kot jaz. Slikal sem mostove na Pijavi, pa me je obkrožil in s kroženjem prisilil, da sem moral pristati v nekem vinogradu. Ko sem bil na tleh, me je še dvakrat obkrožil in potem mi je pomahal v slovo ter odletel. Še danes sem mu hvaležen, lahko bi me bil kar sestrelil. Po zavezniški ofenzivi na Piavi leta 1918 smo na povelje letala zažgali, ker avstrijska vojska ni imela več bencina.«

Potem je Vertin nadaljeval:

»Tu so posnetki nesreč, žaloiger. Letalec Križ je padel z letalom iz neznanega vzroka.

Deubler z Dunaja je odhajal na dopust, opravil je le še en sam polet kot spremljevalec, dobil je kroglo skoz bok in se mrtev vrnil na zemljo. Tu je na sliki tragedija dveh letalcev: Bergerja in Lifke. Sovražnik jima je s fosforno municijo zažgal letalo in da ne bi živa zgorela, sta z višine okrog tri tisoč metrov skočila brez padal . . .«

»Pa ste doživeli tudi kaj lepega?«

»Spominjam se južnotirolskega kraja Beano, kjer smo imeli letališče. Komanda nas je nenadoma poslala na zasilno letališče v Pergine, bilo je verjetno 1917. leta, in dobili smo posebno nalogo. Neke naše čete so bile obkoljene in mi, bilo nas je pet letalcev, smo odmetavali iz zraka našim vojakom hrano in municijo, kar v vrečkah. Metali smo jih z roko podobno kot sicer bombe. Akcija je bila uspešna, naši so se prebili, jaz pa sem s svojim kolegom doživel presenečenje mnogo let pozneje.«

To presenečenje je opisal Vertin zelo podrobno in zanimivo, omenjam ga le na kratko. Leta 1930 je avstrijski konzul v Ljubljani povabil Vertina na obisk, mu izročil lepo medaljo z listino, ki jo je podpisal deželni glavar v Innsbrucku. Medalja nosi napis: Dežela Tirolska branilec domovine 1914–1918. Vertin je šel kmalu potem h generalu dravske divizije in mu pojasnil, zakaj je prejel odlikovanje, general pa se je na kratko odrezal:

»Možeš da nosiš!«

Vertin ima v svoji zbirki še več priznanj, med njimi spomenico za koroške borce.

Leta 1933 je imel Janko Vertin v Fotoklubu Ljubljana zanimivo predavanje o razvoju in pomenu letalstva. Ob tem je projiciral šte-

Koper, zračni posnetek 9. septembra 1917 (posnel Janko Vertin)

vilne diapozitive, narejene po lastnih fotografskih posnetkih. Časopisno poročilo o Vertinovih napovedih zveni silno sodobno, kot da bi čitali današnje ocene o oboroževanju sveta.³

Janko Vertin je objavil sam nekaj člankov o svojih vojnih spominih, nekaj so poročali o njem drugi.⁴ Vabljivo odprta ostaja možnost za podrobnejšo biografijo tega večstransko zanimivega moža: letalca, fotografa, predavatelja, muzealca, lutkarja in izdelovalca maket.

Tu smo se bežno spomnili le njegovega albuma in drobnih anekdot. Škoda, da je odšel iz naše srede tako tiho in skoraj neopazno.

OPOMBE

1. Slovenski biografski leksikon, zvezek 13, str. 417 Ljubljana 1983. — 2. Album hrani družina pok. Janka Vertina. — 3. Slovenski narod, 28. 3. 1933, št. 71 (Dnevne novice). — 4. Bojevnik 1933, št. 6 in 7, 1934, št. 3 in drugo, cit. v SBL (gl. op. 1 zgoraj).